

Προβληματισμοί και Προτάσεις

Συνέντευξη: Θάνατος, Πένθος και Παιδιά

* Α. Χ.

*Συνεργάτης Ανοιχτού Σχολείου

«Όταν εκτίθενται στην αρρώστια και στο θάνατο, τα παιδιά θα στρέψουν το βλέμμα τους σ' εμάς, εμάς που λειτουργούμε γι αυτά ως πρότυπα-μοντέλα και που τους μαθαίνουμε να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της ζωής, όχι τόσο μέσα από αυτά που τους λέμε, αλλά, κυρίως, μέσα από όσα κάνουμε. Αν πράγματι θέλουμε να στηρίξουμε τα παιδιά, το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι να στραφούμε προς τον ίδιο μας τον εαυτό...»

*«Το Παιδί Μπροστά στην Αρρώστια και στο Θάνατο»
Δανάη Παπαδάτου*

Ο θάνατος είναι ένα δύσκολο θέμα, και γίνεται ακόμα πιο δύσκολο όταν καλούμαστε να μιλήσουμε γι αυτό στα παιδιά. Λίγοι από εμάς μπορούν να πουν με σιγουριά ότι ξέρουν πώς να προσεγγίσουν τα παιδιά και τι να τους πουν όταν εκείνα βιώνουν την απώλεια ενός κοντινού τους ανθρώπου ή όταν, έχοντας δει ή ακούσει κάτι στην τηλεόραση, αρχίζουν να κάνουν ερωτήσεις.

Αναζητώντας απαντήσεις για το πώς μιλάμε στα παιδιά για τον θάνατο και ποια στάση θα ήταν καλό να κρατήσουμε όταν κάποιο παιδί βιώνει την απώλεια ενός δικού του ανθρώπου, απευθυνθήκαμε στην Μέριμνα*. Εκεί οι ψυχολόγοι του οργανισμού, κ.κ. Κάλλια Αρμαγανίδου, Ελευθερία Ράλη, Όλγα Μεταλλινού και Μαργαρίτα Μιχαηλή, μας βοήθησαν να πάρουμε μια γεύση του πώς θα μπορούσαμε να χειριστούμε κάποιες καταστάσεις που μπορεί να μας δυσκολεύουν ή να μας δημιουργούν αμηχανία.

Συν: Ξεκινώντας θα ήθελα να μου πείτε αν

είναι καλό, ακόμα και αν δεν έχει συμβεί κάποιο δυσάρεστο γεγονός, να μιλάμε με τα παιδιά για τον θάνατο.

Είναι σημαντικό να γνωρίζει ο κάθε εκπαιδευτικός ότι στο Δημοτικό ο θάνατος θα είναι ένα θέμα που πολύ πιθανόν τα παιδιά από μόνα τους να φέρουν στην τάξη με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και αυτό είναι μια εξελικτικά φυσιολογική κατάσταση. Γύρω στα 8 τα παιδιά αρχίζουν να συνειδητοποιούν την ύπαρξη του θανάτου, να καταλαβαίνουν ότι κάποιος μπορεί να πεθάνει και δεν θα ξαναγυρίσει και ότι αυτό μπορεί να συμβεί και στα ίδια. Σ' αυτό το στάδιο αρχίζουν να ασχολούνται πολύ με το θάνατο, να λένε ανέκδοτα, να παίζουν και να κάνουν μακάβρια αστεία. Αν ο εκπαιδευτικός έχει την ετοιμότητα να χρησιμοποιήσει ως αφορμή κάποιο από τα θέματα που φέρνουν τα παιδιά και να κάνει ένα μάθημα αγωγής γύρω από τον θάνατο, θα μπορέσει να τα βοηθήσει να κατανοήσουν την έννοια του θανάτου και κατ' επέκταση να μη φορτίζονται συναισθηματικά κάθε φορά που ακούνε γι αυτό το θέμα.

Πολλές φορές φοβόμαστε ότι αν αρχίσουμε να μιλάμε στα παιδιά για τον θάνατο θα αρχίσουν και εκείνα να ανησυχούν ότι κάποιος θα πεθάνει. Καλό είναι να έχουμε στο νου μας ότι για τα παιδιά οι λέξεις θάνατος, καρκίνος, αρρώστια, δεν είναι το ίδιο βαριές και συναισθηματικά φορτισμένες όσο είναι για τους μεγάλους. Εμείς οι ενήλικες κουβαλάμε πολύ μεγάλο φορτίο λόγω των εμπειριών μας, τα παιδιά δεν έχουν αυτές τις εμπειρίες.

Συν: Τι γίνεται όμως στις περιπτώσεις που ο εκπαιδευτικός έχει στην τάξη του ένα παιδί που έχασε πρόσφατα ένα δικό του άνθρωπο; Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις στην συμπεριφορά του παιδιού που θα έπρεπε να μας ανησυχήσουν;

Στην Ελλάδα οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας δεν έχουν εκπαιδευτεί στο πανεπιστήμιο στο πώς να χειριστούν κρίσεις σχετικές με αρρώστια ή θάνατο, άρα δεν έχουν αυτή τη δεξιότητα. Τις περισσότερες φορές αυτό που κάνουν οι εκπαιδευτικοί είναι ότι ενώ θέλουν να βοηθήσουν δεν ανοίγουν το θέμα καθόλου, υπάρχει η σιωπή. Μπορεί μέσα τους να αναρωτιούνται τι θα μπορούσαν να κάνουν αλλά συνήθως περιμένουν να περάσει ο καιρός μέχρι να δουν κάποιο πρόβλημα, κάποια δυσκολία.

Η στάση του εκπαιδευτικού και του σχολείου απέναντι στο παιδί που πενθεί είναι αυτή που μπορεί να αποτρέψει τη δυσκολία. Είναι σημαντικό όταν ο εκπαιδευτικός μάθει ότι ένας μαθητής βιώνει την απώλεια να του μιλήσει. Με κάποιον τρόπο να μάθει από την οικογένεια του τι έχει συμβεί, να πει στο μαθητή ότι ξέρει τι έχει γίνει, να του δείξει ότι αν θέλει να το συζητήσει θα είναι εκεί και να αφήσει το παιδί να αποφασίσει τι θα κάνει. Αυτό είναι το πρώτο βήμα που μπορεί να κάνει ο εκπαιδευτικός, να ανοίξει το θέμα.

Συν: Δηλαδή πριν εκδηλώσει το παιδί κάποια

ανησυχητική συμπεριφορά ο εκπαιδευτικός να ανοίξει το θέμα, αλλά από 'κει και πέρα να σεβαστεί την επιθυμία του παιδιού για το αν θέλει να το συζητήσει μαζί του ή όχι;

Ναι, αυτό που λέμε είναι να μην περιμένουν να εμφανιστεί κάποιο πρόβλημα στο παιδί για να πουν ότι χρειάζεται βοήθεια, στην ουσία αυτό το παιδί χρειάζεται επικοινωνία. Συχνά τα παιδιά δυσκολεύονται να μιλήσουν για την αλλαγή που έχει συμβεί στην ζωή τους και χρειάζονται βοήθεια. Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να είναι πολύ βοηθητικός αν του πει με απλά λόγια ότι «ξέρω τι έχει συμβεί και αν θέλεις μπορεί να μου μιλήσεις».

Συν: Αν το παιδί είναι πολύ κλειστό, και δε δώσει δικαιώματα στον εκπαιδευτικό, θα πει «δεν συμβαίνει τίποτα», τι κάνει ο εκπαιδευτικός; Έρχεται σε εσάς; Πρέπει να μιλήσει με τους γονείς;

Εμείς λέμε ότι καλό είναι να γίνει το πρώτο βήμα από το σχολείο ή τον εκπαιδευτικό. Μπορεί το παιδί να μην θέλει να μιλήσει αλλά και μόνο που ξέρει ότι ο δάσκαλός του το γνωρίζει και ότι η πόρτα είναι ανοιχτή αν κάποια στιγμή θελήσει να μιλήσει είναι πολύ σημαντικό - ειδικά για τον έφηβο.

Το δύσκολο για το παιδί είναι να ξέρει ότι το σχολείο γνωρίζει τι έχει συμβεί αλλά δεν ανοίγει το θέμα, δεν κάνει ουσιαστικά το πρώτο βήμα.

Ο θρήνος είναι μια φυσιολογική αντίδραση του ανθρώπου και οπωσδήποτε κάποια πράγματα στη συμπεριφορά του παιδιού θα αλλάξουν επειδή του έχει συμβεί αυτό το δύσκολο γεγονός, και θα αλλάξουν γιατί είναι φυσιολογικό να αλλάξουν και όχι επειδή έχει κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας. Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να αναγνωρίσει αυτές τις αντιδράσεις, να μην τις φοβάται και να έχει καλή επικοινωνία με το παιδί και το περιβάλλον του.

Ολόκληρο το είναι του παιδιού (και του ενήλικα) – ψυχή και σώμα – λειτουργεί πάνω στο κομμάτι απώλεια. Με αυτό τον τρόπο επεξεργάζεται αυτό που έχει συμβεί και κινητοποιείται για να μπορέσει να προσαρμοστεί σε κάτι που είναι καινούριο στην ζωή του - ότι θα ζει χωρίς αυτό τον άνθρωπο.

Όλοι οι άνθρωποι που βιώνουν την απώλεια δε σημαίνει ότι θα αντιδράσουν με τον ίδιο τρόπο, ο καθένας λειτουργεί πολύ διαφορετικά. Ειδικά τα παι-

διά μπορεί να βγάλουν πολλά ψυχοσωματικά, αλλεργίας, αλλαγές στον ύπνο, στο φαγητό, στα συναισθήματα.

Αυτό που περιμένουν πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί είναι το κλάμα και λένε «μα δεν κλαίει, δεν το βλέπω στενοχωρημένο, άρα δε θρηνεί, άρα εγώ ανησυχώ, άρα πρέπει κάτι να κάνω». Υπάρχουν πολλές και διαφορετικές αντιδράσεις, μπορεί το παιδί να είναι πολύ θυμωμένο με αυτό που έχει συμβεί, με τους γιατρούς, με τον Θεό, να αρχίσει να κάνει σκέψεις για το πως έγινε αυτό που έγινε; Κ.Τ.Λ.

Συν: Ο χρόνος που ο κάθε άνθρωπος θρηνεί διαφέρει;

Ναι, μπορούμε να πούμε ότι το πόσο θα ανησυχήσει ένας εκπαιδευτικός για ένα παιδί έχει να κάνει με το πόσο θα διαρκέσει η αλλαγή στην συμπεριφορά του. Για παράδειγμα, αν ένα παιδί ήταν πολύ κοινωνικό και ξαφνικά κλείνεται στον εαυτό του, τον πρώτο καιρό αυτό μπορεί να θεωρηθεί μια φυσιολογική αντίδραση, αν όμως αυτό διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα τότε θα αρχίσουμε να ανησυχούμε.

Το θετικό που έχουν οι εκπαιδευτικοί είναι ότι τις περισσότερες φορές ξέρουν το χαρακτήρα των παιδιών πριν συμβεί κάποιο δυσάρεστο γεγονός και μπορούν να καταλάβουν τις αλλαγές στη συμπεριφορά του.

Συν: Έως τώρα μιλήσαμε για την περίπτωση που κάποιο παιδί χάνει έναν κοντινό του άνθρωπο. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που έχουμε στο σχολείο ένα βαριά άρρωστο παιδί το οποίο πχ: κάνει χημειοθεραπεία και μπορεί και να πεθάνει;

Εδώ θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι αν για το Ελληνικό σχολείο είναι μια φορά δύσκολο ο ξαφνικός θάνατος ενός μαθητή π.χ. από ατύχημα, είναι δέκα φορές πιο δύσκολο ο άρρωστος μαθητής και πώς να χειριστούν την κατάσταση σε βάθος χρόνου. Τα σχολεία δυσκολεύονται πολύ να ζητήσουν βοήθεια πάνω σε αυτό το θέμα και επειδή για μεγάλο χρονικό διάστημα, ο άρρωστος μαθητής πη-

γαίνει στο νοσοκομείο - μέσα στο οποίο συνήθως υπάρχει ο θεσμός του σχολείου - είναι σα να μπορούν να αποφύγουν το «πρόβλημα» για μεγάλο χρονικό διάστημα, κάποια στιγμή όμως ο μαθητής επιστρέφει και πρέπει κάτι να κάνουν.

Λόγο αυτής της δυσκολίας από τη μεριά του σχολείου τα άρρωστα παιδιά δεν θέλουν να γυρίσουν στο σχολείο και πολλές φορές παρατείνουν την διαμονή τους στο νοσοκομείο γιατί ξέρουν ότι η επιστροφή δεν είναι ό,τι καλύτερο γι αυτά.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολύ σημαντικός γιατί καλείται να συντονίσει πολλά διαφορετικά θέματα. Είναι πολύ διαφορετικό όλοι οι μαθητές να έχουν μία σχέση με

ένα παιδί που κινδυνεύει η ζωή του από το να έχουμε ένα παιδί που χάνει κάποιον δικό του άνθρωπο. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με κάτι που αφορά όλη την τάξη.

Θα ήταν καλό ο εκπαιδευτικός να βρει κάποιον που να έχει τις ιατρικές γνώσεις και να μπορεί να εξηγήσει στα παιδιά με απλά λόγια τι έχει ο συμμαθητής τους. Είναι σημαντικό τα παιδιά να κρατούν μια επικοινωνία με το συμμαθητή τους όταν λείπει από το σχολείο, και να είναι κατάλληλα προετοιμασμένα να τον υποδεχτούν όταν γυρίσει στο σχολείο μετά από μια μακροχρόνια θεραπεία στο νοσοκομείο, η οποία πολύ πιθανόν να τον έχει αλλάξει και εξωτερικά (πχ να του έχουν πέσει τα μαλλιά).

Η αρρώστια και ο θάνατος ενός παιδιού δεν αγγίζει μόνο τα παιδιά της τάξης του, μπορεί να αγγίξει όλη την σχολική κοινότητα πχ: μπορεί να έχουμε ένα μαθητή που δε γνωρίζει το συγκεκριμένο παιδί αλλά έχει στην οικογένεια του μια εξίσου σοβαρή αρρώστια και να επηρεαστεί ιδιαίτερα από αυτό το γεγονός. Άρα χρειάζεται να γίνει παρέμβαση σε πολλές τάξεις. Πιθανά η παρέμβαση να είναι σε πιο βαθύ επίπεδο στην τάξη του άρρωστου παιδιού και σε μικρότερο επίπεδο στις άλλες τάξεις.

Τέλος η οικογένεια του παιδιού παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Η σχέση τους με το σχολείο και η επιθυμία τους να συνεργαστούν ή όχι με αυτό μπορεί

Όλοι οι άνθρωποι που βιώνουν την απώλεια δε σημαίνει ότι θα αντιδράσουν με τον ίδιο τρόπο, ο καθένας λειτουργεί πολύ διαφορετικά. Ειδικά τα παιδιά...

να διευκολύνει ή να δυσκολέψει πολύ την κατάσταση. Ένας εκπαιδευτικός δεν αποφασίζει από μόνος του, πολλές φορές προσκρούει και στην αντίθεση των γονέων οι οποίοι δεν θέλουν να κοινοποιήσουν ότι το παιδί τους είναι άρρωστο.

Συν: Στην περίπτωση που πεθάνει ένας εκπαιδευτικός τι κάνουμε;

Είναι οι ίδιες αρχές στήριξης με την οικογένεια μόνο που τώρα όλα αυτά πρέπει να γίνουν σε κεντρικό επίπεδο. Είναι καλό να ενημερωθούν τα παιδιά, να μάθουν τι είναι αυτό που έχει συμβεί, να το επεξεργαστούν, να ρωτήσουν, να εκφράσουν τις απορίες τους, τα συναισθήματα τους.

Όταν λέμε κεντρικό επίπεδο εννοούμε «όλο το σχολείο». Ο θάνατος ενός εκπαιδευτικού επηρεάζει τους μαθητές του, τους μαθητές που τον είχαν παλιότερες χρονιές, τους άλλους εκπαιδευτικούς, δηλαδή επηρεάζει ακόμα περισσότερο όλη την σχολική κοινότητα - ο θρήνος είναι σε συλλογικό επίπεδο. Το πρώτο διάστημα μετά τον θάνατο, τις πρώτες 24 ώρες χρειάζεται να συζητηθεί, να ανοιχτούν τα συναισθήματα, να αποφασιστεί τι θα κάνουν με τις λειτουργίες κτλ.

Συν: Αν απευθυνόσαστε σε έναν εκπαιδευτικό που θέλει να είναι καλός στη δουλειά του, νοιάζεται για τους μαθητές του, θέλει να τους συμπαρασταθεί και να είναι δίπλα τους αλλά συγχρόνως τον βαραίνει πάρα πολύ ο θάνατος, ίσως γιατί έχει και τις δικές του τραυματικές εμπειρίες, τότε τι γίνεται;

Στη Μέριμνα όταν κάνουμε παρεμβάσεις σε σχολεία που έχουν χάσει ένα συνάδελφο ή ένα μαθητή γίνεται μια πρώτη συνάντηση με όλους τους εκπαιδευτικούς στην οποία προσπαθούμε να περάσουμε το μήνυμα ότι μπορεί και αυτός να μοιραστεί με τους συναδέλφους του, αυτό που έχει βιώσει, το θάνατο ενός συναδέλφου ή το θάνατο ενός μαθητή, να καταλάβει πώς αισθάνεται και ο διπλάνός του, να συζητηθεί τι βοηθάει και τι δε βοηθάει το σχολείο.

Ειδικά αν έχουμε έναν ιδιαίτερα αιφνίδιο θάνατο πχ ενός εκπαιδευτικού ή ενός μαθητή από αυτοκτονία, δεν πρέπει να ξεκινήσει κάτι σε ένα σχολείο αν δε γίνει μια πρώτη διεργασία ομάδας όπου, με τη βοήθεια ειδικών, θα δοθεί η ευκαιρία οι εκπαιδευτικοί να συζητήσουν το θέμα μεταξύ τους.

Η φιλοσοφία της Μέριμνας είναι ότι η αντιμετώπιση ενός παιδιού που βιώνει την απώλεια ενός κοντινού του ανθρώπου δεν είναι υπόθεση ενός δασκάλου αλλά ολόκληρης της σχολικής κοινότητας.

Η Μέριμνα πάντα στηρίζει συλλογικά τη σχολική κοινότητα. Πάμε στο σύλλογο των εκπαιδευτικών ή στον σύλλογο των γονιών. Βοηθάμε και στηρίζουμε αυτόν που είναι πιο κοντά με το παιδί να κάνει τη δουλειά που πρέπει να κάνει. Ο εκπαιδευτικός που έχει αυτό το παιδί στην τάξη του μπορεί να χρησιμοποιήσει τους συναδέλφους τους και τη Μέριμνα για υποστήριξη στο τέλος όμως εκείνος – και όχι κάποιος άλλος – θα πρέπει να βρει τον τρόπο να προσεγγίσει το παιδί.

Συν: Τι θα μπορούσατε να συμβουλευέστε έναν εκπαιδευτικό που έρχεται αντιμέτωπος με ένα παιδί που πενθεί;

Θα λέγαμε ότι δεν υπάρχει το «σωστό» και το «πρέπει». Στο θρήνο δεν είναι όλα ωραία και τακτοποιημένα. Είναι αποδεκτό να αισθάνεται κανείς βαριά και μερικές φορές είναι πολύ ανθρώπινο να μοιράζεται σε ένα βαθμό τα συναισθήματα του με το παιδί - και να τον πιάσουν τα κλάματα δεν πειράζει, ίσα-ίσα μπορεί να είναι πολύ ανακουφιστικό και για το παιδί.

Ειδικά για το παιδί είναι πολύ σημαντικό να ξέρει ότι ο ενήλικας που είναι δίπλα του, είτε είναι ο πατέρας του είτε είναι ένας εκπαιδευτικός, είναι άνθρωπος που έχει συναισθήματα. Πολύ περιεργο θα φανεί στα παιδιά να έχει συμβεί ένας θάνατος στο σχολείο και να είναι όλοι «εντάξει» και να ξέρουν πώς να χειριστούν τα πάντα. Αντιθέτως τους φαίνεται πολύ φυσιολογικό όταν βλέπουν ότι και οι εκπαιδευτικοί στεναχωρήθηκαν.

Εδώ να τονίσουμε ότι δε θέλουμε να περάσει το μήνυμα ότι ένας εκ-

παιδευτικός πρέπει να κάνει περισσότερα από όσα αντέχει ή να προσπαθήσει να πάρει το ρόλο του ψυχολόγου ή του θεραπευτή. Ο εκπαιδευτικός θα πάει ως εκεί που το επάγγελμα του το επιτρέπει.

Συν: Κλείνοντας θα ήθελα να κάνω μια ερώτηση που με έχει απασχολήσει πολλές φορές. Έχω παρατηρήσει ότι στις κηδείες πολύ σπάνια παραβρίσκονται παιδιά. Εσείς τι πιστεύετε είναι καλό να πηγαίνουν τα παιδιά στην κηδεία κάποιου κοντινού τους ανθρώπου ή όχι;

Αυτή είναι μια από τις πιο συχνές ερωτήσεις που κάνουν οι γονείς όταν παίρνουν στο τηλεφωνικό μας κέντρο. Εμείς ναι μεν πιστεύουμε ότι οι τελετές βοηθάνε στην διαδικασία του θρήνου αλλά ποτέ δεν απαντάμε με ένα ναι ή με ένα όχι.

Πριν αποφασίσει κανείς αν θα πάρει το παιδί στην κηδεία ή όχι πρέπει να λάβει υπ' όψη διάφορους παράγοντες. Για παράδειγμα πώς έχει αντιδράσει το παιδί στην ενημέρωση για την κηδεία, θέλει να πάει; Τι τελετή θα γίνει; Αλλά και πως νιώθει ο γονιός, υπάρχει περίπτωση η παρουσία του παιδιού να εμπλακεί στον δικό του θρήνο; Μπορεί ο ενήλικας να αισθανθεί ότι αν τα παιδιά του είναι στην κηδεία δεν θα μπορέσει εκείνος να αποχαιρετήσει τον σύντροφο του. Είναι πολύ πιθανό την ώρα της κηδείας ο ενήλικας να καταρρεύσει και να μην θέλει τα παιδιά του να βιώσουν κάτι τέτοιο.

Έχουμε παρατηρήσει ότι όταν οι γονείς είναι προετοιμασμένοι, ιδίως σε μικρής ηλικίας παιδιά, βρискουν τρόπο να συμπεριλάβουν το παιδί με κάποιον τρόπο στην τελετή χωρίς να είναι απαραίτητως παρόν σε όλο το μυστήριο. Ας μην έχουμε στο μυαλό μας ότι και το παιδί πρέπει να παραβρίσκεται σε όλο το μυστήριο όπως οι μεγάλοι. Το παιδί μπορεί να αποχαιρετήσει τον άνθρωπο του με κάποιον πολύ απλό τρόπο π.χ. να ανάψει ένα κεράκι, να φτιάξει μια ζωγραφιά, να πάει μόνο στον προθάλαμο πριν την τελετή.

Το σημαντικό κομμάτι είναι να έχουν προετοιμαστεί τα παιδιά για την κηδεία, να τους εξηγήσουν τι θα γίνει εκεί, να τα αφήσουμε να αποφασίσουν μόνα τους αν θέλουν να πάνε ή όχι, να τους εξηγήσουν ότι μπορούν, αν θέλουν, να φύγουν και να φροντίσουν να υπάρχει κάποιος ενήλικας κοντά τους που θα μπορούσε ενδεχομένως, αν τα παιδιά ζοριστούν, να τα γυρίσουν σπίτι.

Συν: Αυτό που κρατάω από την κουβέντα μας είναι ότι όταν ο θάνατος και ο θρήνος γίνεται ταμπού δυσκολεύουμε περισσότερο τα παιδιά. Καλό είναι να ανοίγουμε αυτά τα θέματα, να μην αποκλείουμε εξολοκλήρου τα παιδιά από τις τελετουργίες και να είμαστε δίπλα για να τα στηρίξουμε, σεβόμενοι πάντα και τα δικά μας όρια.

Οι εμπειρίες μας από σχολικές κοινότητες που έχουν ανοίξει το θέμα «θάνατος» ήταν, τις περισσότερες φορές, πάρα πολύ θετικές, είναι πολύ μεγάλο μάθημα ζωής αυτό για τα παιδιά. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο θάνατος είναι κομμάτι της ζωής, απλά στις μεγαλύτερες περνιέται το μήνυμα ότι αν κάτι ασχημαίνει την ζωή καλό είναι τα παιδιά να είναι έξω από αυτό.

Συν: Πριν κλείσουμε και αφού σας ευχαριστήσω για τον χρόνο σας να ενημερώσουμε τους αναγνώστες μας ότι μπορούν να βρουν σημαντικό υλικό στην ιστοσελίδα της Μέριμνας www.merimna.org.gr για τον θάνατο και το πένθος και για την στάση των εκπαιδευτικών σ' αυτά τα θέματα.

* Η Μέριμνα είναι μια μη κερδοσκοπική Εταιρία που ιδρύθηκε το 1995 από μια ομάδα έμπειρων επιστημόνων από τον χώρο της υγείας και της παιδείας. Οι Στόχοι της είναι:

Η **παροχή υπηρεσιών** στο παιδί που πενθεί την απώλεια αγαπημένου προσώπου ή που το ίδιο απειλείται από σοβαρή αρρώστια.

Η **εξειδικευμένη κατάρτιση** επαγγελματιών υγείας και παιδείας στη στήριξη παιδιών που βιώνουν εμπειρίες αρρώστιας, απώλειας ή θανάτου.

Η **ευαισθητοποίηση** της ελληνικής κοινωνίας σε θέματα που αφορούν τη ζωή, τη σοβαρή αρρώστια και το θάνατο.

Η **έρευνα** σε θέματα που αφορούν τις επιπτώσεις της βαριάς αρρώστιας και του θανάτου στη ζωή των παιδιών και των οικογενειών τους.

Οι **πόροι** για την υλοποίηση των στόχων της Μέριμνας προέρχονται αποκλειστικά από δωρεές και χορηγίες ευαισθητοποιημένων πολιτών και ιδιωτικών φορέων.